

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Discussie rond KVP

Couwenberg, S.W.

Citation

Couwenberg, S. W. (1968). Discussie rond KVP. *Acta Politica*, 4: 1968/1969(1), 104-111. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451087>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451087>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

DISCUSSIE

DISCUSSIE ROND K.V.P.

door S. W. Couwenberg

De heer C. S. L. Janse heeft met zijn analyse van de spanningen in de K.V.P.¹ een waardevolle politicologische bijdrage geleverd tot verheldering van de interne partijproblematiek van de K.V.P. Op enkele punten zou ik echter een kritische kanttekening willen plaatsen.

Politiek beleid en leiderschap als integratiefactoren

De schrijver onderscheidt bij de confessionele partijen twee verschillende integratiefactoren, nl. de levensbeschouwelijke beginselen en het politieke program. Ik geloof, dat dit een onvoldoende weergave is van de politieke werkelijkheid. Naast de uitgangspunten (beginselen) en de doelstellingen (program) spelen als integratiefactoren in toenemende mate een rol het politieke beleid en het politieke leiderschap en de daarmee verbonden politieke stijl. Van een succesvol politiek beleid gaat een belangrijke integrerende kracht uit evenals van een overtuigend politiek leiderschap. Anderzijds treden spanningen vooral op, wanneer het politieke beleid en leiderschap niet succesvol is en tot beduidend electoraal verlies leidt. De recente spanningen in de K.V.P. bv. hangen ten nauwste samen met de grote verkiezingsnederlaag, die de K.V.P. bij de Tweede Kamer-verkiezingen in 1967 geleden heeft. Dit alles geldt overigens alleen voor confessionele en uiteraard ook voor niet-confessionele partijen, die doelbewust streven naar regeringsverantwoordelijkheid, dus niet voor extreem-confessionele partijen als de S.G.P. en het Ger. Politiek Verbond, die zich uitsluitend of in hoofdzaak concentreren op het getuigen van hun beginselen. Wat in het bijzonder het politieke leiderschap betreft, wijzen wij bv. op de integrerende kracht, die na de oorlog is uitgegaan van politieke leiders als Romme, Adenauer en De Gasperi in hun partijen. En hoe belangrijk is niet — om een niet-confessionele partij te noemen — de integrerende kracht geweest, die uitging van het politieke leiderschap van dr. Drees in de P.v.d.A., ook al oefende hij deze politiek integrerende functie niet uit als fractieleider. Wanneer partijen te kampen krijgen met interne spanningen en crises, is dit steeds ook de uitdrukking van een crisis in het politieke leiderschap. Dit politieke leiderschap heeft in een democratische sfeer wel steeds een collectief

¹ C. S. L. Janse, 'Spanningen in de K.V.P.', *Acta Politica*, jg. III 1967/1968, afl. 4, juli 1968, p. 269-285.

karakter, maar belichaamt zich ook hier vaak in het bijzonder in een of enkele personen. In onze tijd, waarin ideologische factoren niet meer de boventoon voeren ondanks het confessionele verbalisme dat nog als een rookgordijn over dit verschijnsel wordt gelegd, zijn het vooral de politieke leiders, die hun partijen door hun beleid en politieke stijl een eigen gezicht geven en daardoor als integratiefactor een steeds belangrijker rol spelen.

In verband met de groeiende betekenis van de politieke leidersfiguur als integratiefactor spreekt men wel van de personalisatie van de politieke macht, het (weer) op de voorgrond treden van de persoon van de machthebbers ten koste van de instituties waarvan zij de exponent zijn; een verschijnsel, dat volgens de Franse politicoloog G. Burdeau inherent is aan de moderne sterk visueel-georiënteerde (televisie!) massacultuur. Deze personalisatie van de macht gaat gepaard met een mythevorming rond de machthebbers, waarop de hoop, de dromen en verlangens van de massa's geprojecteerd worden. Door zich met de machthebber(s) te identificeren, participeert de massamens rechtstreeks in diens heerschappij en glorie. Aldus Burdeau,² die hierbij kennelijk in sterke mate beïnvloed is door de politieke situatie in Frankrijk.

Terecht constateert de heer Janse, dat er bij vele confessionele partijen een accentverschuiving valt te constateren van de levensbeschouwelijke beginselen naar de politieke doeleinden. Dit proces van deconfessionalisering is bij de K.V.P. momenteel verder voortgeschreden dan bij de A.R.P. en C.H.U. Heel sterk zien we dit verschijnsel ook bij de Duitse C.D.U., die van stonde af aan haar integrerende en electorale kracht vooral gezocht heeft in een succesvol beleid ('Niets overtuigt zo sterk als succes', zo werd in een in 1960 verschenen C.D.U.-brochure³ geconstateerd) en in een grote populaire leidersfiguur als Adenauer.

Relatie tussen levensbeschouwing en program in de K.V.P.

Wat juistgenoemde accentverschuiving betreft, zien we bij de K.V.P. overigens een duidelijke schommeling. Ook op dit punt verdient de analyse van de heer Janse enige correctie. In de beginjaren van de K.V.P., zo schrijft hij, golden levensbeschouwing en politiek program als gelijkwaardige integratiefactoren. Ik geloof niet dat dit juist is. De

² G. Burdeau, 'Reflexions sur la personnalisation du pouvoir', *Res Publica*, Volume V, 1963, nr. 2.

³ Deze brochure, die geheel was afgestemd op de beginselen van de moderne merkartikelenreclame, verscheen onder de titel: *Wahl und Werbung — kleine Winke für den Wahlkampf*. Een uittreksel ervan werd onder de titel *Der Abgeordnete als Markenartikel* gepubliceerd in 'Der Spiegel' van 7 december 1960.

K.V.P. presenteerde zich aanvankelijk nadrukkelijk als een progressieve programpartij, die *als zodanig* gekozen en gesteund wenste te worden. 'Er mag onder geen beding water in de wijn van zulk een program gedaan worden terwille van het winnen van kleine en grote groepen ter linker- of ter rechterzijde. Het program moet primair zijn, niet de omvang van de organisatie of het aantal stemmen. Terwille van het program moeten wij zulke kleine groepen durven afschrijven'. Aldus mag dr. J. G. Stokman O.F.M. in de partijraadsvergadering van 1946.⁴ (Een echo van deze uitspraak viel op de partijraadsvergadering van de K.V.P. op 8 juni 1968 te beluisteren in de rede van prof. dr. P. A. J. M. Steenkamp). Dat in de beginjaren het program primair stond, blijkt ook uit het feit, dat de K.V.P. zich nadrukkelijk opstelde voor niet-katholieken.

In de loop van de jaren vijftig herleefde in de K.V.P. echter weer de vooroorlogse katholieke eenheidsgedachte, mede ondersteund door het bekende bisschoppelijke mandement van 1954, en daarmee werd de katholieke levensbeschouwing opnieuw de primaire integratiefactor. De opheffing van de K.N.P. in 1955 bevestigde deze ontwikkeling.

Een ommekeer in deze ontwikkeling, waarop de schrijver vergeet de aandacht te vestigen, vormt het bekende structuurrapport, verschenen in 1966, waarin de gedachte van de katholieke politieke eenheid weer wordt prijsgegeven en het politieke program en beleid opnieuw voorop worden gesteld. Dit rapport, dat het uitgangspunt is geworden van de officieel toegestane discussie over de partijgrondslag, — een discussie die helaas vooral door de spoedig optredende spanningen nauwelijks van de grond is gekomen — wordt nog gekenmerkt door een fundamentele tweeslachtigheid. Het hinkt op twee verschillende gedachtenlijnen: enerzijds bereidheid tot vernieuwing en aanpassing, anderzijds een nog zoveel mogelijk vasthouden aan katholieke (christelijke) partijvorming als historisch produkt.

De heer Janse stelt, dat in de visie van de huidige christen-democraten de levensbeschouwing als secundaire, het program als primaire integratiefactor geldt. Ook deze stelling is niet geheel juist. De christen-democratische stroming in de K.V.P. streefde aanvankelijk naar een bundeling van *alle* christelijk-geïnspireerde krachten in een breed christelijk samenwerkingsverband, los van enig politiek criterium. Door een amendement van de K.V.P.-radicalen is in de eerste te Arnhem aanvaarde resolutie de christelijke grondslag als uitgangspunt gekoppeld aan de noodzaak van een consequent vooruitstrevende politiek.

In het interim-rapport van de Groep van Achttien worden levensbeschouwing en program als integratiefactoren naast elkaar gesteld zon-

⁴ Geciteerd bij L. J. Rogier, *Katholieke Herleving*, 1956, p. 607.

der enige prioriteitsbepaling (zie p. 7). De christen-democraten in K.V.P., A.R.P. en C.H.U. zijn op dit punt duidelijk verdeeld.

Er is een stroming, die de christelijke grondslag als enige integratiefactor beschouwt (zij willen dan ook liefst een bundeling van *alle* christelijk-geïnspireerde krachten los van ieder politiek criterium).

Er zijn er, voor wie de christelijke grondslag als primaire integratiefactor geldt.

Er zijn er, die uitgaan van de christelijke grondslag en het program als gelijkwaardige integratiefactoren.

Er is een stroming, die het program als primaire, de christelijke grondslag als secundaire integratiefactor beschouwt.

En tenslotte zijn er in de K.V.P. de gedeconfessionaliseerde christen-democraten, die streven naar een nieuwe progressieve centrumformatie, welke de niet-confessionele voortzetting is van de christen-democratische traditie in Europa. Hierover dadelijk meer.

Verschillende benadering van christelijke partijgrondslag

Over de christelijke grondslag als uitgangspunt lopen de meningen evenzeer uiteen. Degenen, die zich in de discussie over de partijgrondslag in de K.V.P. als 'christen-democraten' gepresenteerd hebben, verstaan hieronder een christelijke visie op mens en samenleving, waarmee zij bedoelen een visie waarin de mens met zijn persoonlijke ontwikkelingskansen en zijn verantwoordelijkheid voor de medemens centraal staat. Hierin ligt opgesloten de combinatie van de belangrijkste kenmerken van de christelijke visie, t.w. gelijkwaardigheid van alle mensen, solidariteit, subsidiariteit en verdraagzaamheid.⁵ In mijn rede voor de partijraad in Arnhem⁶ heb ik uiteengezet, dat aan deze christelijke partijgrondslag niets specifiek christelijks te ontdekken valt. Juistgenoemde normen hebben onmiskenbaar een algemeen-menselijk karakter. De antropocentrische visie, waar men vanuit gaat, is zelfs van humanistische oorsprong. De ironie van het lot wil, dat de antithese tussen christelijke en niet-christelijke politiek, zoals die in de vorige eeuw is ontstaan, juist betrekking had op de controverse tussen een theocentrische (christelijke) en een antropocentrische (humanistische) visie.

Wat hier onder christelijke partijgrondslag wordt verstaan, kan men beschouwen als de zedekundige beginselen van het Christendom, welke — zoals het vroegere beginselprogram van de V.V.D. in art. 3 stelde — 'worden aangehangen door zeer velen, die de christelijke

⁵ Zie discussienota voor de partijraad, p. 4-5. Opgenomen in D. J. Hoekstra, *Partijvernieuwing in politiek Nederland*, 1968, p. 19-20.

⁶ Zie *Radicalen. Documentatie nr. 2*, p. 23-25.

godsdiens niet belijden'. Deze zedekundige beginselen zijn daarmee in feite algemeen-menselijke normen.

Men vindt deze christen-democratische benadering van de partijgrondslag reeds terug in de wijze, waarop de christen-democratische fractie in het Europese parlement in 1958 bij monde van haar fractieleider prof. Wigny haar beginselen heeft geformuleerd:

'De christen-democratische fractie verdedigt onafhankelijk van elk godsdienstig dogma, van elk geloof en van elke Kerk, de beginselen, waarop de westerse christelijke beschaving is gebaseerd, t.w. de eerbiediging van de menselijke persoonlijkheid en van haar vrijheid, waardigheid en rechten, een werkelijke gelijkheid van alle mensen, en een verplichting tot broederschap.'

In het interim-rapport van de Groep van Achttien wordt daarentegen onder de christelijke partijgrondslag uitsluitend het Evangelie verstaan. Dit is een sterk confessioneel-getinte opvatting, waarin onmiskenbaar de (dominerende) invloed van de reformatorische gesprekspartners te onderkennen valt en die duidelijk afwijkt van de christen-democratische opvatting in de K.V.P., zoals juist gereleveerd, en van die van de christen-democratische fractie van het Europese parlement, die beide veel meer aansluiten op de natuurrechtelijke traditie in katholieke kring.

Misverstand rond politieke deconfessionalisering

Bij het opsommen van de verschillende stromingen in de christen-democratie noemden wij als laatste categorie de gedeconfessionaliseerde christen-democraten, die in de K.V.P. hun spreekbuis gevonden hebben in de K.V.P.-leden van het Democratisch Centrum Nederland (D.C.N.). In de Europese christen-democratische beweging vormt de moderne, gedeconfessionaliseerde richting een stroming, die met het jaar aan betekenis wint.⁷ Over die politieke deconfessionalisering bestaat nog veel misverstand. Ook de heer Janse geeft hiervan blijk in zijn artikel. Hij schrijft, dat voor het D.C.N. het politieke program de enige integratiefactor is. Dit is niet juist. Politieke deconfessionalisering kan inderdaad betekenen een volledig prijsgeven van beginselen als integratiefactor. Dit is het standpunt van D'66, maar niet dat van het D.C.N. Het D.C.N. gaat wel als primaire integratiefactor uit van het politieke program, beleid en leiderschap. De nieuwe scheidslijnen moeten z.i. gezocht worden in het operationele vlak, m.a.w. in de wijze, waarop partijen hun uitgangspunten operationeel (waar) maken.

⁷ Voor een overzicht van het proces van politieke deconfessionalisering in de Europese christen-democratische partijen, zie van schrijver dezes, *Het Nederlandse partijstelsel in toekomstperspectief*, 1960, p. 93-112.

Uit deze formulering blijkt reeds, dat in de D.C.N.-visie aan een principiële fundering van de politiek wordt vastgehouden. In de D.C.N.-publicatie *'Naar nieuwe politieke verhoudingen'* (1967) worden tien uitgangspunten voor nieuwe partijvorming geformuleerd (zie p. 16-27) en op basis hiervan een samenhangende programmatische visie op de buitenlandse en binnenlandse politiek ontvouwd. Beginselloze partijvorming is o.i. even irreëel als de z.g. neutrale pers. In beide gevallen verzwijgt men alleen de principes en waarden, waar men in feite vanuit gaat. Ook D'66 gaat in feite uit van bepaalde beginselen, zoals bv. het principe van radicale democratisering.

De politieke strijd gaat echter in de D.C.N.-visie niet meer primair om de vraag, waar men vanuit gaat (het uitgangspunt van *alle* traditionele partijen), maar waar men, vanuit bepaalde beginselen als vertrekpunt, naar toe gaat (politiek finalisme).

Het verschil tussen de (in verschillende gradaties) confessioneel-denkende christen-democraten en de gedeconfessionaliseerde christen-democraten van het D.C.N.-type is, dat de eersten uitgaan van een christelijke partijgrondslag als exclusief vertrekpunt, terwijl de laatsten uitgaan van algemeen-menselijke principes en normen en een verscheidenheid van inspiratiebronnen (m.n. Christendom en Humanisme) erkennen. Zij bouwen hierbij voort op de Europese en ook katholieke traditie van het natuurrecht, zij het in een meer gerelativeerde vorm.⁸ Zij hebben hierbij het voordeel, dat zij een duidelijk verband kunnen leggen tussen hun programmatische visie en hun uitgangspunten, terwijl de relatie tussen christelijke of evangelische visie en politiek program (beleid) in de confessionele denkrichting zo vaag is geworden, dat gesproken kan worden van twee integratiefactoren, die weinig of geen samenhang meer vertonen.⁹ Van de K.V.P. en blijkens de Arnhemse resoluties ook van de nagestreefde algemeen christelijke volkspartij kan men lid zijn, als men uitsluitend het program onderschrijft, dus los van de christelijke partijgrondslag.

Evenwichtige belangenbehartiging en radicaal-vooruitstrevende politiek

Op het vlak van het politieke beleid construeert de heer Janse een tegenstelling tussen degenen in de K.V.P., die een structuurhervormende, radicaal-vooruitstrevende politiek voorstaan, en degenen, die een gematigd beleid van 'evenwichtige belangenbehartiging' nastreven. Het D.C.N. wordt tot deze laatste groep gerekend. Ook hierbij zou ik

⁸ Zie voor een moderne katholieke interpretatie van het natuurrecht, W. Luijpen, *Existentiële fenomenologie*, 6e druk 1965, p. 271-277.

⁹ Zie voor wat het reeds genoemde interim-rapport betreft, van schrijver dezes, 'Tweeslachtigheid in rapport der Achttien', *De Nieuwe Linie*, 22 juni 1968.

nog een kritische kanttekening willen plaatsen. De idee van evenwichtige belangenbehartiging is nauw verbonden met de idee van de volkspartij, die mensen uit verschillende lagen en groepen in zich verenigt. Is dit nu in strijd met het streven der radicaal-voorstrevenden? De term 'radicaal-voorstrevend' is afkomstig van de christen-radicalen. Een van de 'geestelijke vaders' van deze nieuwe groepering in de drie christelijke partijen was dr. B. de Gaay Fortman. In het door hem en W. in 't Veld samengestelde boek *'Christen Radicaal'* (1967) schrijft hij, dat de christen-radicalen geenszins de idee van de volkspartij, dus van de evenwichtige belangenbehartiging, verwerpen. 'Radicaal' betekent niet, dat men zich uitsluitend door één belang — bv. het werknemersbelang — laat leiden. De steun van werkgevers en bezitters wordt op hoge prijs gesteld. Zij kunnen 'ons behoeden voor goedkope radicaliteit door aandacht te vragen voor legitieme ondernemersoverwegingen'. De term radicaal-voorstrevend wordt door deze christen-radicaal van het eerste uur duidelijk gerelativeerd. Men wil hiermee alleen uitdrukken, dat men met de voorstrevendheid ernst wil maken, dat men zich niet bij de bestaande toestand wil neerleggen.¹⁰

Het streven naar een evenwichtige belangenbehartiging kan dus zeer wel samengaan met een structuurhervormende, radicaal = echt voorstrevende politiek. Dit heeft ook het D.C.N. bewezen in zijn publicatie *'Naar nieuwe politieke verhoudingen'*. Ook de K.V.P. wil blijkens de resoluties van Arnhem het streven naar evenwichtige belangenbehartiging combineren met een consequent voorstrevende, structuurhervormende politiek. In verband hiermee zou ik er nog aan willen herinneren, dat de P.v.d.A. na de oorlog ook gestart is als een partij, die de idee van de volkspartij (uitgedrukt in haar streven naar maatschappelijke doorbraak) en dus van evenwichtige belangenbehartiging wilde combineren met een voorstrevende, structuurhervormende politiek.

Het streven naar een evenwichtige belangenbehartiging, zoals belichaamd in de idee van de volkspartij, sluit geheel aan bij moderne opvattingen van staat en staatstaak, zoals die in ons land b.v. vertolkt zijn door prof. mr. A. D. Belinfante. Deze omschrijft de moderne staat nl. als een apparaat dat de tegenstrijdige maatschappelijke belangen tot een redelijk evenwicht moet brengen. Vrijwel ieder belang heeft in onze gecompliceerde maatschappij zijn tegenbelang. Het is aan de staat daartussen de middenweg te vinden, de evenwichtstoestand tot stand te brengen en te bewaren. De moderne staat is de middelaar geworden tussen de maatschappelijke krachten. Aldus Belinfante.¹¹

¹⁰ Zie *Christen Radicaal*, 1967, p. 190—192.

¹¹ A. D. Belinfante, *De burger en zijn staat*, 1966, p. 42—47.

Dr. A. Hoogerwerf voorziet in zijn openbare les op parlementair niveau een ontwikkeling, waarbij het parlementslid zijn vertegenwoordigende rol weer opvat als het vertegenwoordigen van geheel het volk. Een dergelijke ontwikkeling komt in de praktijk veelal neer op een streven naar het in evenwicht brengen van verschillende belangen. Aldus Hoogerwerf.¹² Een verdere uitbouw van de idee van de volkspartij naar een volledige volkspartij (in sociaal en levensbeschouwelijk opzicht) zoals beoogd door het D.C.N.¹³ — de christelijke partijen zijn tot dusverre slechts volkspartijen in sociaal opzicht; in levensbeschouwelijk opzicht zijn zij eenzijdig samengesteld — ligt geheel in de lijn van deze ontwikkeling.

Bij het maken van bovenstaande kritische kanttekeningen heb ik mij behalve op geraadpleegde bronnen tevens gebaseerd op een jarenlange participerende waarneming.

¹² A. Hoogerwerf, *De geachte afgevaardigde*, 1968, p. 18.

¹³ Zie *Naar Nieuwe politieke verhoudingen*, p. 23—24.